

ЛЕЛЯК О. О.,

аспірант кафедри кримінального процесу
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 343.1

УГОДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

Стаття присвячена вивченню, аналізу та узагальненню практики застосування угод між обвинуваченим та стороною обвинувачення в кримінальному процесі держав континентального права (на прикладі Франції, Іспанії, Італії та Німеччини).

Ключові слова: кримінальний процес, романо-германська правова сім'я, спрощене судочинство, угода, обвинувачений, прокурор.

Статья посвящена изучению, анализу и обобщению практики применения соглашений между обвиняемым и стороной обвинения в уголовном процессе государств континентального права (на примере Франции, Испании, Италии и Германии).

Ключевые слова: уголовный процесс, романо-германская правовая семья, упрощенное судопроизводство, соглашение, обвиняемый, прокурор.

This article is devoted to study, analysis and generalization of the agreements practice between the accused and the prosecution in a criminal trial of the continental law countries (for example, France, Spain, Italy and Germany).

Key words: Criminal Procedure, the Romano-Germanic legal family, summary judgment, agreement, defendant, prosecutor.

Вступ. Особливі кримінальні провадження, в основі яких стоїть угода, в тій чи іншій формі на даний час існують вже в багатьох державах як англо-саксонського та романо-германського права, так і державах СНД. Але якщо в останніх воно лише почало з'являтися або існує нетривалий час, то, наприклад, в державах континентальної Європи, таких як Франція, Бельгія, Італія, Португалія, Іспанія та Німеччина, практика застосування таких видів провадження існує вже від 15 до 35 років [1, с. 48-49; 2, с. 178; 3, с. 157-158, 328-342]. Основною спільною рисою цих процедур є низький рівень їх правового регулювання і те, що вони регулюються так званим «гнучким правом» (у деяких країнах, наприклад, Правилами поведінки адвокатів та прокурорів).

Кримінальні провадження, засновані на угоді між обвинуваченням та обвинуваченим досліджувались багатьма іноземними та вітчизняними вченими, серед яких А. Александров, А. Багіров, Л. Головкин, Ю. Грошевич, Ю. Кувалдіна, І. Козочкін, П. Пушкар, Т. Сандефур, Г. Середа, В. Тацій та інші.

Постановка завдання. Мета даної статті – проаналізувати практику країн континентальної Європи (на прикладі Франції, Іспанії, Італії та Німеччини) щодо застосування інститутів, що є подібними до інституту угоди про визнання вини в США, виявити спільні риси притаманні таким угодам в різних країнах.

Результати дослідження. Введення угод у кримінальний процес європейських держав обумовлено зокрема тим, що скорочення процедури судового розгляду та попереднього слідства відображено в Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам членам від 17 вересня 1987 року «Стосовно спрощення кримінального правосуддя». Так, у пп. 6 п. а «Судове слідство до і під час слухання справи» зазначеного документа країнам учасникам рекомендується ввести процедуру «заяви підсудного про визнання провини» (угоду про визнання вини) або подібну до неї процедуру, якщо конституційні та правові традиції це допускають [4].

Законодавством Франції наряду не передбачено такого інституту як угода про визнання вини, більш того, практика застосування такої угоди офіційно не схвалюється. Та відповідно до ст. 41-2 КПК Франції [5], окружний прокурор особисто або через довірену особу може запропонувати повнолітній особі, що притягається до відповідальності, умовне засудження (процедура *reconnaissance préalable de culpabilité*). При цьому особа повинна зізнатися у скоєнні інкримінованого йому місдимінорі (за який передбачено покарання у виді штрафу або позбавлення волі на термін не більше 5 років), в тому числі, пов'язаного із вчиненням незначного правопорушення, а також тяжких злочинів, вчинених з необережності. Обвинуваченому надається можливість укласти угоду про визнання вини або відмовитися від цієї процедури протягом 10 днів.

Порядок укладення угоди передбачає дві основні умови: обов'язкове ведення протоколу переговорів і обов'язкову участь захисника. У разі досягнення згоди між стороною обвинувачення і стороною захисту, рекомендовані прокурором санкції передаються на схвалення судді. При відсутності згоди підсудного піти

на подібну угоду, його фактичну відмову виконати які-небудь з обговорених умов, сторона обвинувачення може ініціювати повноцінний судовий розгляд.

Судова процедура скорочується і проходить лише дві стадії: заслуховування обвинувачуваного суддею та управління кримінальним обвинуваченням (фактично це судовий контроль укладеної угоди про визнання вини), в результаті чого суддя затверджує покарання, яке таким чином набирає юридичної сили [6, с. 7-9]. За згодою обвинуваченого з пред'явленим йому обвинуваченням суд зобов'язаний знизити покарання на дві третини в порівнянні з тією мірою, яку передбачає кримінальний закон за даний злочин [7, с. 97-107].

Оскільки прокурорська система Франції діє на основі принципу доцільності, прокурори не зв'язані необхідністю в усіх випадках провадити кримінальне переслідування, керуючись лише необхідністю підтримувати суворе обвинувачення. Головний обов'язок прокуратури полягає у швидкому визначенні справедливості обвинувачення й представленні його перед судом. Це положення закріплено у кримінально-процесуальному кодексі і надає прокурору можливість не порушувати кримінальну справу навіть за наявності доказів, достатніх для доведення вини обвинувачуваного. У зв'язку з цим у Франції, як і в США, більшість фактів про вчинення злочинів не закінчуються судовим розглядом: за різними оцінками від 50% до 80% таких фактів вирішуються на стадії провадження [8, с. 30-31].

В кримінальному процесі Іспанії ст. 655 та 694-700 КПК передбачено процедуру, яка називається *conformidad* або висловлення згоди з висунутим обвинуваченням, що була введена Законом про скорочене судочинство від 1988р. та Законом про суд присяжних від 1995 р [9, с. 895-899]. Обвинувачений може висловити свою згоду з обвинуваченням та покаранням, заявленим стороною обвинувачення (публічним та приватним), з часу обвинувачення, безпосередньо перед судовим розглядом (ст. 655 КПК Іспанії), у суді першої інстанції (ст. 689.2 КПК Іспанії) або в кінці дослідження доказів у суді присяжних (Закон щодо розгляду справ у суді присяжних) [10].

Щоб сприяти досягненню угоди, прокурор і захисник ведуть переговори про обмеження звинувачення до обсягу, який дозволив би вирішити справу в даній процедурі. Однак процедура *conformidad* не пов'язана з наданням знижок у розмірі покарання, а припускає тільки спрощення процедури [7, с. 97-107]. В рамках процедури *conformidad* сторона обвинувачення направляє в суд клопотання про призначення покарання строком до шести років. Якщо в ході передачі до суду або на початку судового розгляду обвинувачений висловить свою формальну згоду з кваліфікацією злочину і запропонованим обвинуваченням мірою покарання, то суд, не проводячи судового засідання, виносить вирок, яким затверджує міру покарання, узгоджену сторонами. Процедура конформідаду не звільняє суддю від обов'язку проаналізувати фактичну базу для «висловлення згоди з висунутими обвинуваченнями» та навіть дозволяє судді виправдати особу у випадку, якщо бракує достатніх доказів для засудження [2, с. 157-158].

Приблизно 15 – 30 % кримінальних справ в Іспанії вирішуються шляхом конформідаду. Ця процедура є найбільш ефективною у справах, що стосуються очевидних злочинів, в яких особу може бути засуджено впродовж 24 годин з моменту арешту [11, с. 102]. *Conformidad* не застосовується, якщо у справі обвинувачується кілька осіб, і згоду на процедуру висловив тільки один з обвинувачених.

Окрім конформідаду в Іспанії є ще одна процедура скороченого судочинства – *juicios rápidos*, згідно до якої підсудний має право зробити заяву про визнання винуватості на стадії прийняття справи до слухання. На відміну від конформідаду, *juicios rápidos* передбачає зменшення розміру покарання на одну третину [7, с. 97-107].

Кримінальним процесуальним кодексом Італії 1988 року було офіційно визнано процедуру стосовно призначення покарання за клопотанням сторін (*applicazione della pena su richiesta delle parti*), або так звану процедуру *patteggiamento* (ст. 444-448 КПК Італії). Обвинувачений та прокурор заявляють суду про можливість клопотання про призначення покарання, щодо якого вони досягли попередньої домовленості у випадку вчинення обвинуваченим правопорушення, кримінально-правова санкція за яке не перевищує п'яти років позбавлення волі [6, с. 14; 12, с. 438].

Patteggiamento може відбуватися як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду справи. Якщо суддя погоджується на застосування такої процесуальної форми вирішення справи, її результатом може бути навіть повне звільнення обвинуваченого від відповідальності. У випадку, якщо судом було винесено обвинувальний вирок, призначається м'якша міра покарання, яку проте не може бути зменшено більш, ніж на третину. Затверджена суддею угода між сторонами має силу обвинувального акту [2, с. 161-162].

В обмін на м'якшу міру покарання підсудний відмовляється від своїх прав оспорювати обвинувачення, пред'явлені проти нього, та оспорювати рішення в апеляційному порядку. В разі, якщо суддя відмовляється затвердити угоду сторін, клопотання обвинуваченого не прирівнюється до зізнання у вчиненому правопорушенні [13].

Передбачено також і іншу форму консенсусного правосуддя – спрощену процедуру судового провадження, *giudizio abbreviato* (ст. 438-443 КПК Італії). Така процедура застосовується до всіх кримінально-караних діянь, незалежно від ступеню їх тяжкості та без обмежень щодо міри покарання, за винятком

довічного ув'язнення. У цьому випадку предметом угоди є вибір сторін щодо розгляду справи за процедурою, спрощеною порівняно із звичайною. З ініціативою такого прискорення судочинства має право виступити тільки обвинувачений (ст.438 КПК Італії), який зобов'язаний направити відповідне клопотання рівно за п'ять днів до початку попереднього слухання. Згода прокурора на таку процедуру є обов'язковою [14, с. 577].

Вже на етапі попереднього провадження суддя може прийняти клопотання обвинуваченого щодо його бажання бути засудженим «за станом обвинувачень, винесених на даний час» (*jugé en état*). Завершенням спрощеного судового розгляду є винесення вироку з призначенням покарання, який в подальшому не буде занесений до реєстру судових вироків (*casier judiciaire*). Підсудний відмовляється від свого права на подання апеляції, але за ним залишається право подати касаційну скаргу.

У випадку, коли порушення кримінального переслідування залежить від скарги потерпілого, існує можливість попередньої позасудової угоди одразу після подання скарги [15, с. 27]. У такому випадку кримінальне переслідування може бути припинено (в італійському кодексі йдеться про припинення правопорушення), за умови, якщо є згода ймовірного правопорушника (ст. 152 КК Італії). З цього моменту прокуратура може розпочати процедуру офіційного примирення між заявником та обвинуваченим з метою досягнення угоди (ст. 564 КПК Італії) [16].

У Німеччині реформа 1975 року надала прокуратурі повноваження щодо припинення провадження у кримінальній справі в разі дотримання певних умов, що і було «способом визнання однієї з форм консенсусного правосуддя (*justice consensuelle*)» [15, с. 27]. Проведення переговорів про укладення угоди про визнання вини було дозволено в Німеччині в 2009 році під контролем суду (параграфи 257 і 257с КПК Німеччини).

Прокурорська система у Німеччині характеризується мінімальним обсягом дискреційних повноважень прокурора, у зв'язку з чим він керується принципом законності, що зобов'язує його порушувати кримінальне переслідування у кожному конкретному випадку, щодо усіх правопорушників. Проте винятки з цього правила зробили можливим розвиток у Німеччині інституту угоди про визнання вини [17, с. 675].

Неформальні угоди (*informelle absprachen*) укладаються, особливо у складних справах, внаслідок дискусій між адвокатом, прокуратурою та судом. Основною умовою укладення угоди є визнання особою, що притягається до відповідальності всього складу інкримінованих йому діянь. Прокурор може звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності, коли «супутній злочин є малозначним» або коли «очікуване покарання за основний злочин є достатнім для впливу на обвинуваченого» (ст.154 КПК Німеччини). Покарання може включати лише штрафні санкції, позбавлення волі на строк до одного року, обмеження спеціального права і конфіскацію прибутків, одержаних у результаті вчинення злочину). Прокурор має отримати дозвіл від судді, щоб документ набув юридичної сили, після чого він передається обвинувачуваному, який протягом 14 днів приймає пропозицію прокурора або віддає перевагу судовому розгляду своєї справи на загальних підставах [8, с. 35-38].

Домовленість може бути досягнута як на початковій стадії так і на стадії висування обвинувачення і перед початком судового розгляду. Проте практика доводить, що найбільша кількість угод укладається саме під час судового розгляду [18, с. 67]. Результат домовленості має бути зафіксовано у протоколі судового розгляду [11, с. 112-113].

Угоди припустимі лише при збереженні верховенства основних кримінально-процесуальних і матеріально-правових принципів: обов'язку суду всебічно дослідити всі обставини справи, засудження особи лише при встановленні його винуватості, рівності прав перед судом, вільного (без фізичного або психологічного примусу) прийняття рішення обвинуваченим. Вирішення справи у спрощеному порядку не позбавляє обвинуваченого права на оскарження вироку.

Висновки. Таким чином, узгоджувальні процедури держав континентального права мають ряд спільних характерних рис, які полягають у наступному:

- застосовуються за ініціативою обвинуваченого або прокурора (в законодавстві деяких країн ініціатором може бути лише одна із зазначених сторін). В окремих випадках потрібно заявлення клопотання самим обвинуваченим, в інших – його згода з висунутим обвинуваченням, крім того, має бути отримана згода державного обвинувача;
- як правило, обвинувачуваний повинен висловити своє бажання скористатися узгоджувальною процедурою до початку судового розгляду. Адже спрощення багатьох західноєвропейських узгоджувальних процедур досягається за рахунок саме того, що справа дійсно вирішується без проведення судового розгляду;
- тягнуть пом'якшення покарання. У той же час деякі західноєвропейські моделі припускають лише спрощення процедури (наприклад, італійське *abbreviato*, іспанський *conformidad*);
- мають обмеження по категоріях злочинів. Крім того, застосування узгоджувальних моделей правосуддя країнами континентальної Європи орієнтоване більшою мірою на справи про злочини, за які передбачені незначні міри покарання (виняток становить італійська процедура *abbreviato*);
- обов'язкова участь захисника;
- суд має роль активного учасника кримінального процесу, який самостійно приймає рішення з кло-

чових питань кримінальної справи, та за результатом її розгляду постановляє вирок, або затверджує своїм рішенням угоду (що прирівнюється по суті до вироку);

– згода потерпілого на розгляд справи за компромісною процедурою не потрібна (виключення складає процедура *patteggiamento*);

– для розгляду справи за узгоджувальною процедурою в більшості країн континентальної Європи не потрібно, щоб обвинувачений визнав свою вину в скоєнні злочину. Законодавство зарубіжних країн обумовлює застосування компромісних моделей правосуддя не визнанням вини обвинуваченим, а його формальною згодою з обвинуваченням. Необхідно враховувати і таку обставину: на відміну від американського процесу, в якому висновок угоди тим вірогідніше, чим слабкіше докази обвинувачення, в європейських процедурах угоди «працюють», якщо позиція звинувачення сильна.

Слід сказати, що ще двадцять років тому в Європі узгоджувальні процедури (в тому числі ті, в основі яких лежить угода про визнання вини) виявлялись чимось неприродним, однак зараз в національному законодавстві цих держав таких нормативних моделей стає все більше й більше. Крім того, в європейських країнах процедури прийняття судового рішення на підставі угоди з обвинуваченням не носять характер американської угоди про визнання вини: ініціативність сторін під час вирішення питань обвинувачення замінюється неможливістю за угодою змінити обвинувачення, а пасивна позиція суду стосовно питання щодо порядку вирішення справи – його органічною активністю.

Список використаних джерел:

1. Александров А.С. Основание и условия для особого порядка принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным обвинением // Государство и право. – 2003. – № 12. – С. 43-52.
2. Головки Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. Монография / Л.В. Головки. – М.: Юрид. центр Пресс, 2002. – 544 с.
3. Van den Wyngaert, C. Criminal Procedure Systems in the European Community. (London, Brussels, Dublin, Edinburgh: Butterworths). – 1990. – 408 p.
4. Рекомендация N 6 R (87) 18 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Относительно упрощения уголовного правосудия» (17 сентября 1987 года) // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_339
5. Code de procédure pénale de la France // Електронний доступ: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT00000607115>.
6. Bagirov Anar Ramiz Oglu. Technical paper on Plea bargaining and issues related to its implementation in Azerbaijan / Bagirov Anar Ramiz Oglu. // Support to the anti-corruption strategy of Azerbaijan (AZPAC). – 2008. – 30 p.
7. Кувалдина Ю.В. Предпосылки и перспективы развития компромиссных способов разрешения уголовно-правовых конфликтов в России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ю.В. Кувалдина. – Самара, 2011. – 272 с.
8. MaYue Prosecutorial discretion and plea bargaining in the United States, France, Germany and Italy: a comparative perspective // International Criminal Justice Review. – 2002. – Vol. 12. – P 22-52.
9. Sandra V.G. Raport general espagnol // Revue internationale de droit penal. – 1993. – Vol. 64. – № 3-4. P. 895-899.
10. Ley de Enjuiciamiento Criminal // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lecr.html
11. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Пушкар П.В. – Х., 2005. – 182 с.
12. Pizzi W. The battle to establish an adversarial trial system in Italy / W.T. Pizzi. – Mariangela Montagna. Michigan Journal of International Law. – 2004. – Vol. 25. – P. 429-466.
13. Nuovo Codici di Procedure Penale de Italia, Parte Seconda – Procedimenti speciali // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.studiocelentano.it/codici/cpp>.
14. Pisani M. La celeritedans la procedure penale italienne // Revue internationale de droit penal. – 1995. – Vol. 66. – № 3-4. P 577.
15. Chiavario, Mario. La justice négociée: une problématique à construire. // Archives de politique criminelle. – No. 15. – 1993. – Paris: Pedon. – P.27-34.
16. Nuovo codice di procedura penale. Monlkoraggio, 11 Documenti Giustizia. – 1994, 13p.
17. Melilli K.J. Prosecutorial Discretion in an Adversary System / Kenneth J. Melilli. – Brigham Young University law Review. – P. 669-704.
18. Bömeke, Patrick M. Rechtsfolgen fehlgeschlagener Absprachen im deutschen und englischen Strafverfahren: eine rechtsvergleichende Untersuchung der Folgeprobleme strafprozessualer Verständigung. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Wien [u.a.]: Lang, 2001. – XXII, 267 p.
19. Criminal Procedure Code of Germany (Strafprozeßordnung, StPO) // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm.

